

РОЗДІЛ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/11>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ГРАНТІВ ЯК ОДНОГО ІЗ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

LEGAL REGULATION OF PROVIDING GRANTS AS ONE OF THE MECHANISMS FOR ENSURING ECONOMIC RIGHTS OF CITIZENS

**Бевз Т.С., адвокат,
аспірант кафедри державно-правових дисциплін
Національний університет «Острозька академія»**

У науковій статті досліджується законодавчий фреймворк, що визначає процедури та умови для отримання грантів у різних сферах діяльності в Україні, основні закони та регулятивні акти, які впливають на процес надання грантів, включаючи їхню прозорість, доступність та ефективність. Стаття також розглядає проблеми, які виникають у контексті надання грантів в Україні, та пропонує можливі шляхи для їх вирішення. Висвітлення правового регулювання надання грантів сприяє розумінню та вдосконаленню механізмів фінансування проєктів українських організацій та підприємств. аналізує роль та значення грантових програм у забезпеченні економічних прав громадян. Автором розглядається концепція грантів як інструменту, що сприяє розвитку бізнесу, підтримці соціальних проєктів та стимулює інновації. Стаття обговорює переваги грантової підтримки, такі як стимулювання підприємництва, збереження робочих місць, підтримка ініціативних груп та розвиток громадянського суспільства. У статті висвітлюється роль державної грантової підтримки у стимулюванні розвитку бізнесу та економіки загалом., аналізуються переваги надання грантів, зокрема фінансову підтримку для підприємств, стимулювання інновацій та технологічного розвитку, а також сприяння розвитку малих та середніх підприємств. Також у статті розглядаються приклади успішних програм грантової підтримки в різних країнах та їхній вплив на економічний розвиток, можливі проблеми та виклики, пов'язані з наданням грантів, такі як нестабільність фінансування та бюрократичні перешкоди. В цілому, стаття аргументовано відзначає важливість державної грантової підтримки для стимулювання економічного зростання та розвитку бізнесу. Крім того, розглядаються основні проблеми, які виникають у процесі надання грантів, такі як недостатня прозорість, бюрократичні перешкоди та недостатність фінансування. Автор робить висновок про важливість розвитку ефективної та прозорої системи грантової підтримки як ключового механізму для забезпечення економічних прав та підтримки розвитку громадянського суспільства.

Ключові слова: грант, економічні права, безповоротна фінансова допомога, бюджетні кошти, економічний розвиток.

The scientific article examines the legislative framework that determines the procedures and conditions for obtaining grants in various spheres of activity in Ukraine, the main laws and regulatory acts that affect the process of granting grants, including their transparency, availability and efficiency. The article also examines the problems that arise in the context of granting grants in Ukraine, and suggests possible ways to solve them. Elucidation of the legal regulation of granting grants contributes to the understanding and improvement of mechanisms for financing projects of Ukrainian organizations and enterprises. analyzes the role and significance of grant programs in ensuring the economic rights of citizens. The author considers the concept of grants as a tool that promotes business development, supports social projects and stimulates innovation. The article discusses the benefits of grant support, such as stimulating entrepreneurship, preserving jobs, supporting initiative groups and developing civil society. The article highlights the role of state grant support in stimulating the development of business and the economy in general, analyzes the advantages of granting grants, in particular financial support for enterprises, stimulation of innovation and technological development, as well as promotion of the development of small and medium-sized enterprises. The article also examines examples of successful grant support programs in different countries and their impact on economic development, possible problems and challenges associated with granting grants, such as funding instability and bureaucratic obstacles. In general, the article argues the importance of state grant support for stimulating economic growth and business development. In addition, the main problems that arise in the process of granting grants, such as insufficient transparency, bureaucratic obstacles and insufficient funding, are considered. The author concludes the importance of developing an effective and transparent system of grant support as a key mechanism for ensuring economic rights and supporting the development of civil society.

Key words: grant, economic rights, non-refundable financial assistance, budget funds, economic development.

Економічна підтримка бізнесу від держави в умовах воєнного стану може бути критично важливим інструментом для забезпечення економічних прав громадян та підтримки економічної стійкості країни. Ось кілька причин, чому це важливо:

- стимулювання економіки: економічна підтримка, така як фінансова допомога, податкові пільги або кредитні програми, може допомогти зберегти робочі місця та підтримати діяльність підприємств під час кризових умов;
- збереження соціальної стабільності: підтримка бізнесу може допомогти запобігти масовим звільненням та соціальним напругам, які можуть виникнути в умовах воєнного стану;
- збереження конкурентоспроможності: підтримка підприємств дозволяє їм зберегти конкурентоспроможність на ринку та продовжувати експортну діяльність, що важливо для економічного відновлення після кризи;
- забезпечення економічної безпеки: підтримка бізнесу може допомогти зберегти ключові галузі економіки

та зменшити вразливість країни перед зовнішніми загрозами в умовах воєнного стану;

- стимулювання інвестицій: Підтримка бізнесу може стимулювати інвестиційну активність та сприяти відновленню економічного зростання після кризи.

Усі ці фактори підкреслюють важливість економічної підтримки бізнесу в умовах воєнного стану як інструменту забезпечення економічних прав та збереження стабільності країни.

Надання грантів від держави може бути важливим механізмом забезпечення економічних прав, особливо для малих підприємств, стартапів та соціальних проєктів. Ось деякі способи, які він може сприяти цьому:

1. Підтримка інновацій. Гранти можуть стимулювати розвиток новаторських ідей та технологій, що сприяє економічному зростанню та конкурентоспроможності країни.
2. Розвиток малого бізнесу. Гранти можуть допомогти малим підприємствам отримати фінансову підтримку та ресурси для розвитку, що сприяє створенню нових робочих місць та підвищенню рівня життя.

3. Стимулювання соціально відповідального бізнесу. Державні гранти можуть бути спрямовані на соціальні проекти та ініціативи, такі як охорона навколишнього середовища, розвиток освіти та охорона здоров'я.

4. Підтримка наукових досліджень. Гранти можуть фінансувати наукові дослідження та розвиток нових технологій, що сприяє науковому прогресу та інноваціям у різних сферах економіки.

5. Зменшення економічних нерівностей, надаючи можливості для розвитку та самореалізації різним соціальним групам і регіонам.

Україна має ряд нормативних актів, які регулюють надання грантів. Деякі з них включають:

1. Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», який визначає основні принципи та умови надання державної фінансової допомоги, включаючи гранти, підприємствам та організаціям [1].

2. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про виділення коштів з резервного фонду державного бюджету для надання грантів на створення або розвиток бізнесу» [2].

3. Постанови Кабінету Міністрів України. Вони можуть визначати конкретні процедури та умови надання грантів у різних галузях, таких як наука, культура, освіта тощо.

4. Регулятивні акти відповідних міністерств та організацій. Наприклад, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту, Міністерство культури та інші можуть випускати нормативні акти, які стосуються надання грантів у своїх сферах відповідальності.

5. Договори та угоди між донорами та отримувачами грантів. Ці документи також можуть містити правила та умови надання грантів, включаючи вимоги щодо звітності та використання коштів.

Ці нормативні акти спільно визначають правила та умови, які регулюють надання грантів в Україні.

Для прикладу розглянемо одну із найпопулярніших на даний час грантову програму «Власна справа» від урядового проекту «eРобота», яка спрямована на розвиток українського малого бізнесу та створення нових робочих місць.

Надання вказаного гранту регулюється Постановою Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 р. № 738 «Порядок надання мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу».

Вказана Постанова регулює умови, критерії, механізм надання безповоротної державної допомоги фізичним особам, суб'єктам господарювання (далі – отримувач) у формі мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу (далі – мікрогрант); механізм використання коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття для надання мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу та коштів, передбачених Мінекономіки за бюджетною програмою «Надання грантів для створення або розвитку бізнесу» для надання безповоротної державної допомоги отримувачу у формі мікрогранту.

Проте у вказаній Постанові не чітко визначено критерії відбору та процедури оцінки заявок, у випадку відмови у наданні гранту заявнику не повідомляються причини такої відмови, що може призвести до суб'єктивності та несправедливості у виборі отримувачів мікрогрантів. Так, брак системи моніторингу та оцінки може ускладнити визначення ефективності програми та впливу мікрогрантів на розвиток бізнесу.

Для порівняння, наведемо декілька прикладів успішних програм грантової підтримки в різних країнах:

– Small Business Innovation Research (SBIR) у США. Ця програма надає фінансування досліджень та розробок для малих підприємств, щоб стимулювати інновації та комерціалізацію нових технологій;

– Horizon 2020 в Європейському Союзі. Ця програма є найбільшою в світі програмою фінансування досліджень та інновацій, яка надає гранти для наукових досліджень, розвитку технологій та комерціалізації інноваційних продуктів;

– Start-Up Chile в Чилі. Ця програма надає фінансування та підтримку для іноземних підприємців, які обирають Чилі для створення власного бізнесу, стимулюючи розвиток місцевої економіки та інновацій;

– Enterprise Ireland в Ірландії. Ця програма надає фінансову та консультативну підтримку для малих та середніх підприємств в Ірландії, щоб стимулювати їхній розвиток та експортну діяльність;

– India Aspiration Fund в Індії. Ця програма надає фінансову підтримку для інноваційних стартапів в Індії з метою стимулювання підприємництва та економічного розвитку країни.

Зазначені програми є лише деякими з численних успішних прикладів грантової підтримки в різних країнах, які сприяють розвитку бізнесу, інновацій та економічного зростання.

Що стосується самого визначення терміна «грант», його наведено в кількох законодавчих актах. Так, відповідно до пп. 5 ст. 1 Закону «Про наукову і науково-технічну діяльність», грант – фінансові чи інші ресурси, надані на безоплатній і безповоротній основі державою, юридичними, фізичними особами, у тому числі іноземними, та (або) міжнародними організаціями для розвитку матеріально-технічної бази для провадження наукової та науково-технічної діяльності, проведення конкретних фундаментальних та (або) прикладних наукових досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок, зокрема на оплату праці наукових (науково-педагогічних) працівників у рамках їх виконання, за напрямками й на умовах, визначених надавачами гранту [4].

Згідно з п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону «Про культуру» грант – фінансові ресурси, надавані на безповоротній основі суб'єкту, який провадить діяльність у сфері культури, для реалізації культурно-мистецького проекту [5].

Норми ст. 1 Закону України «Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні» містять таке визначення гранту – грошові кошти (фінансові ресурси), надавані на безоплатній, безпроцентній і безповоротній основі суб'єктам господарювання та фізичним особам за результатами конкурсного відбору, для реалізації програм, проектів, заходів, а також для інституційної підтримки суб'єктів видавничої справи незалежно від форми власності [6].

Як вбачається із аналізу вище вказаних нормативно-правових актів, в Україні наразі відсутній єдиний закон, який би повністю регулював грантову діяльність в країні. Замість цього грантова діяльність регулюється комплексом законів, постанов Кабінету Міністрів, наказів та розпоряджень міністерств та інших державних органів, а також міжнародними договорами та угодами.

Ці нормативні акти визначають різні аспекти гарантової діяльності, такі як гарантовані суми, умови отримання гарантій, права та обов'язки сторін, процедури врегулювання спорів та інші питання. Однак, відсутність єдиного законодавчого акту ускладнює систему регулювання гарантової діяльності та може призводити до неоднозначності у практиці застосування.

Основними ознаками бюджетного гранту є їх надання: 1) у формі бюджетних коштів; 2) безоплатно; 3) безповоротно; 4) на цільових засадах; 5) як форми державної допомоги (підтримки); 6) виключно для реалізації проекту або програми у сферах реалізації державної політики в окремій сфері (науки, освіти, культури, туризму, у секторі креативних індустрій, спорту та інших гуманітарних сферах); 7) на умовах, визначених надавачами грантів – дотримання бюджетної дисципліни; 8) лише надавачем, визначеним

Урядом, відповідно до затвердженої бюджетної програми. Обґрунтовано, що є усі підстави включити отримувачів бюджетних грантів до числа суб'єктів бюджетних відносин, визначити в ст. 2 БК України таке поняття та закріпити визначення таких понять як «грант», «бюджетний грант» та «отримувач бюджетного гранту» [7].

Окрім відсутності єдиного визначення «грант», також деякі з проблем законодавчого регулювання надання грантів в Україні включають:

1. Недостатня прозорість: Законодавство може бути недостатньо чітким у визначенні процедур та критеріїв надання грантів, що призводить до неоднакового розуміння правил та може спричиняти корупційні ризики.

2. Складні процедури: Бюрократичні процедури та велика кількість документів, необхідних для отримання гранту, можуть ускладнювати доступ до фінансування для неприбуткових організацій та малого бізнесу.

3. Недостатня підтримка для малого бізнесу: Деякі законодавчі недоліки можуть ускладнювати доступ до грантів для малих підприємств, що може обмежувати їх можливості для розвитку та конкуренції на ринку.

4. Відсутність механізмів контролю: Відсутність ефективних механізмів контролю за використанням грантових коштів може призводити до їх недосяжності, втрати або недостатнього використання.

5. Недостатня координація: Відсутність чіткого розподілу обов'язків між різними державними органами та недостатня координація їх дій може ускладнювати ефективну роботу з надання грантів.

6. Неоднакові умови. Відсутність стандартизованих умов надання грантів може призводити до того, що громадяни можуть мати різні права та можливості щодо отримання фінансової підтримки.

7. Відсутність захисту прав громадян. Відсутність чітких нормативів може призводити до того, що громадяни можуть бути позбавлені можливості захисту своїх прав у випадку порушення умов надання грантів.

5. Низька довіра до системи. Відсутність чітких та справедливих правил може підірвати довіру громадян до системи надання грантів, що може призвести до зниження інтересу до участі у грантових програмах.

Для вирішення цих проблем потрібно розробити комплексний нормативний акт, наприклад Закон України «Про грантову діяльність» який чітко визначав би умови та процедури надання грантів для громадян, забезпечуючи прозорість, справедливість та захист їхніх прав та уникнення зайвих бюрократичних процедур, що є важливим для розвитку ефективної та прозорої системи грантової підтримки як ключового механізму для забезпечення економічних прав громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 1 липня 2014 року № 1555-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text>
2. Про виділення коштів з резервного фонду державного бюджету для надання грантів на створення або розвиток бізнесу: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2022 р. № 1176-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1176-2022-p#Text>
3. Порядок надання мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 р. № 738. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-%D0%BF#Text>
4. Про науку та науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 року № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#n744>
5. Про культуру: Закон України від 14 грудня 2010 року № 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>
6. Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні: Закон України від 6 березня 2003 року № 601-15#Text. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/601-15#Text>
7. Якимчук Н.Я. Особливості правового регулювання відносин в сфері надання бюджетних грантів [Електронний ресурс] / Наталія Яківна Якимчук // *Juris Europensis Scientia*. – 2023. – Випуск 3. – Режим доступу: http://jes.nuoua.od.ua/archive/3_2023/15.pdf